

Tri četrt stoletja Komisije OZN za mednarodno pravo – dosežki in problemi

Ernest Petrič

POVZETEK

V članku so obravnavani dosežki Komisije za mednarodno pravo pri kodifikaciji in razvoju mednarodnega prava. Vse do obdobja po drugi svetovni vojni je mednarodno pravo bilo pretežno običajno pravo, torej odraz ravnanja držav, nezapisano in zato pogosto sporno in nejasno. Bilo je tudi nerazvito z vrsto pravnih praznin. Komisija je z njenim delom prispevala, da je danes tudi mednarodno obče pravo pretežno kodificirano in razvito. Pri njenem delu se Komisija sooča s problemi pri čemer je v zadnjem obdobju najpomembnejši zmanjšan interes držav za njeno delovanje. Njeni predlogi za kodifikacijo redko postanejo zavezujoče obče mednarodno pravo. Komisija pa tudi z njenimi drugimi produkti (sklepi, načela, napotila idr.) vpliva na ravnanje držav ali na razjasnitev konceptov in institutov mednarodnega prava. V članku sta posebej izpostavljena problem kodifikacije varstva oseb v primeru katastrof in problem *jus cogens* v mednarodnem pravu.

Ključne besede: kodifikacija; mednarodno pravo; ILC (Komisija za mednarodno pravo); peremptorne norme (*jus cogens*)

Three-quarters of a century of the UN International Law Commission - achievements and problems

ABSTRACT

The article deals with the achievements and problems of the UN International Law Commission (ILC). It presents and analyses

the work of ILC in codification and progressive development of general international law from mainly customary law to codified law. The ILC's contribution to the codification and advanced development of international law is presented. In modern times, after the changes in the international community after the end of the cold war, the interest of States in the work of ILC and its drafts to codify parts of international law has somehow decreased. The ILC has to some extent, turned its attention to clarification of concepts and norms of already codified international law, in particular some stipulations of international treaty law. Two compelling cases are elaborated in the article: the Protection of Persons in Event of Disaster (draft articles ready for codification), and the conclusions concerning the identification, nature, and role of peremptory norms in international law.

Keywords: Codification; international law; ILC (International Law Commission); peremptory norms (jus cogens)

1. Uvod

Pri razmisleku o tri četrt stoletja obstoja in dela Komisije OZN za mednarodno pravo (ILC, International Law Commission) se velja najprej ozreti na čas njenega nastanka in par desetletij takoj po tem.¹ To je bilo obdobje, neposredno po drugi svetovni vojni. Res so razmisleki o podobnem organu bili prisotni že v obdobju Društva narodov, razmisleki in ideje o potrebi kodifikacije mednarodnega prava pa že prej. A pravi organ mednarodne skupnosti, dejansko skupni organ držav, čeprav formalno organ GA OZN, za kodifikacijo in progresivni razvoj mednarodnega prava pa je Komisija za mednarodno pravo (ILC, nadalje Komisija) vzpostavljena², kot organ Generalne skupščine OZN z lastnim Statutom.³ Komisijanaj bi bila, in dejansko tudi je neodvisen, strokovni organ, ki naj bi bil preko OZN državam v pomoč pri kodifikaciji in progresivnem razvoju mednarodnega prava. Potreba po takem organu je bila urgentna. Po koncu druge sve-

¹ O nastanku in delu Komisije glej več v *The Work of the International Law Commission*, 9th edition, vol.I, in vol.II, New York 2017.

² Komisija je bila ustanovljena z resolucijo Generalne skupščine 21. 11 1947 (GA res. 174-II); z delom je začela, potem ko so bili 3.11.1948 v Generalni skupščini izvoljeni njeni prvi člani na njenem prvem zasedanju 12.4.1949; torej bi kot 75 obletnico nastanka Komisije lahko označili datum njene ustanovitve, torej 21. 11. 2022.

³ Sprejet kot priloga GA res, 174-II ; kasneje nekajkrat dopolnjen z resolucijami Generalne skupščine; statut glej v: *The Work*, op.cit. Annex I.

tovne vojne je bila želja in ambicija človeštva po miru močna in razumljiva. Če naj bi se zagotovil mir pa je bil potreben med drugim jasen mednarodno pravni red, lahko bi zapisali vladavina prava v mednarodni skupnosti; torej jasno mednarodno pravo, *lex certa*, za kar je potreben jasen dogovor držav, kaj zavezujoče mednarodno pravo je. Oziroma jasnost, čim večje soglasje, kaj je dejanska, pravno obvezujoča vsebina njegovih norm. Potrebna je bila torej kodifikacija že obstoječega mednarodnega običajnega prava, ki je takrat, ob koncu druge svetovne vojne še bilo najpomembnejši korpus mednarodnega prava, ki je kot izraz dejanske prakse držav, torej kot nezapisano pravo in torej obremenjeno z možnimi nejasnostmi in različnimi interpretacijami, urejalo tudi večino najpomembnejših področij mednarodnega sodelovanja oziroma sobivanja držav, kot so bila npr. mednarodno pomorsko pravo, mednarodno diplomatsko in konzularno pravo, pravo mednarodnih pogodb, mednarodno vojno pravo (*jus in bello*, če izvajamo Haaške konvencije iz 1899 in 1907) in če omenimo le par najpomembnejših področij mednarodnega pravnega reda, ki so terjala kodifikacijo. Hkrati z njo pa omogočala tudi progresivni razvoj mednarodnega prava, torej tisto kar sta po njenem statutu temeljni nalogi Komisije.⁴

2. Zgodovinski razvoj in dosežki

Po koncu druge svetovne vojne in v kontekstu prizadevanj in pričakovanj, da bi bilo človeštvo obvarovano novega, uničujočega svetovnega konflikta je bilo aktualno vprašanje, kako zagotoviti na mednarodni ravni, torej z mednarodnim pravom pravično in pravno utemeljeno kaznovanje tistih, ki so bili najbolj odgovorni za izbruh uničujočega svetovnega konflikta in strahotnih množičnih zločinov, kot so genocid, zločini zoper človečnost, vojni zločini in zločin agresije oziroma zločini zoper mir. Kaznovanje odgovornih oseb za te množične zločine naj bi ne bilo akt maščevanja, pač pa pravična kazen, temelječa na osebni odgovornosti in na v poštenem sodnem postopku ugotovljeni krivdi utemeljeni tudi na mednarodnem pravu. Zato je razumljivo, da je med prvimi nalogami Komisije bila utemeljitev pravnih okvirov in temeljev (*sicer post festum*) na katerih so delovala takrat ustanovljena

⁴ Čl.1. par1. Statuta Komisije: »The International Law Commission shall have for its object the promotion of the progressive development of international law and its codification«.

mednarodna kazenska sodišča, zlasti nueremberško in tokijsko, ki sta sodili glavnim nacističnim in japonskim vojnim zločincem. Niremberška načela⁵ so tako bila skupaj z osnutkom Deklaracije o pravicah in dolžnostih držav⁶ in nato tudi prvim (1954) osnutkom Zakonika o zločinih zoper mir in varnost človeštva⁷ prvi veliki dosežki Komisije in njen pomemben prispevek k mednarodnemu pravnemu redu. Bili so začetek, lahko bi rekli, zlate dobe Komisije. Prizadevanja Komisije za uveljavitev Zakonika o zločinih zoper mir in varnost človeštva so bila nato znova sprožena v Komisiji⁸ in so po vrsti let privedla do osnutka statuta⁹ (Rimski statut) za stalno mednarodno kazensko sodišče in nato do ustanovitve Mednarodnega kazenskega sodišča (International Criminal Court, ICC) v Haagu.¹⁰

V zapletenih okoliščinah, ko je svet z nastopajočo hladno vojno in blokovsko delitvijo postajal ogrožen z možnostjo novega svetovnega konflikta, tokrat nuklearnega, in ko so obstajale pomembne razlike tudi glede nekaterih temeljnih vrednot in pravnih konceptov med tudi ideološko nasprotujočima blokoma, je urejeno, na jasnem mednarodnem pravu (*lex certa*) temelječe komuniciranje bilo izjemno pomembno za ohranjanje dialoga in s tem miru med blokoma. Ergo je ena prvih nalog Komisije v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja, tako rekoč na višku hladne vojne bila kodifikacija do takrat še običajnega in zato marsikdaj nejasnega in različno razumljenega diplomatskega in konzularnega prava.¹¹ Podobno velja za pravo mednarodnih po-

⁵Principles of International Law Recognized in the Charter of Nuremberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal» je Komisija sprejela l. 1950 in jih predložila Generalni skupščini OZN l. 1950; načela s komentarji objavljena v Yearbook of the ILC, 1950, vol. II. (A/CN.4/22.).

⁶Draft Declaration on Rights and Duties of States, tekst kot priloga GA res. 375 (IV), 6.12.1949; glej Yearbook of the International Law Commission 1949.

⁷Nalogo pripraviti osnutek zakonika o zločinih zoper mir in varnost človeštva je Komisiji naložila Generalna skupščina že leta 1947 z GA res. 177(II) hkrati z zahtevo po formuliranju nuermberških načel; Komisija je leta 1954 sprejela osnutek Zakonika o kaznivih dejanjih zoper mir in varnost človeštva s komentarji (Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind against), tekst glej Yearbook of the International Law Commission, 1954, vol. II.

⁸Generalna skupščina je z resolucijo GA res. 36/106 10.12. 1981 pozvala Komisijo naj nadaljuje z delom na pripravi osnutka zakonika.

⁹Najprej sicer do novega osnutka Zakonika o zločinih zoper mir in varnost človeštva s komentarji (1996); text osnutka glej Yearbook of the International Commission, 1996, vol. II (Part two); ta osnutek je nato postal osnovec osnutka statuta mednarodnega kazenskega sodišča sprejetega na konferenci opolnomočencev držav (17.7. 1998) in bil odprt za podpis in ratifikacijo.

¹⁰Rimski statut je stopil v veljavo 1.7. 2002 po zadostnem številu ratifikacij in v skladu z določili statuta..

¹¹Komisija je pripravila osnutke sedanjih temeljnih virov mednarodnega diplomatskega prava kot so Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih (z dodatnima protokoloma), ki je stopila v veljavo 24.4.1964 (tekst glej UN Treaty Series, vol. 500); Dunajska konvencija o konzularnih odnosih (z dodatnima protokoloma), ki je stopila v veljavo 19.3. 1967 (tekst glej UN Treaty Series, vol. 596); Konvencija

godb saj je mednarodno pravno jasno urejena problematika prav mednarodnih pogodb *condicio sine qua non* urejanja mednarodnih zadev, tudi najbolj spornih, z mednarodnimi pogodbami.¹² Hkrati je to bil čas, ko je tudi zaradi tehnološkega razvoja in novih možnosti izkoriščanja bogastev morja bilo potrebno kodificirati dotlej le z običajnim mednarodnim pravom urejene odnose drža na morju. Komisija je pripravila osnutke štirih konvencij o temeljnih vprašanjih modernega mednarodnega prava morja l. 1958¹³, ki so bile temelj kasnejše Konvencije OZN o pravu morja¹⁴, ki dejansko ureja bistvena vprašanja odnosov me državami na dveh tretjinah našega planeta, na oceanih in morjih. Hkrati je to bilo obdobje dekolonizacije, ko je v življenje in v mednarodno skupnost in v OZN vstopilo blizu 100 novih, suverenih držav, kar je v mednarodnem pravu postavilo v ospredje vprašanje sukcesije (nasledstva) novih držav glede mednarodnih pogodb, premoženja, dolgov in jamstev, članstva v mednarodnih organizacijah, državljanstva idr.¹⁵ Ta uspešna kodifikacijska dejavnost Komisije pri čemer smo se omejili le na prikaz najpomembnejšega, sodi v obdobje, ko je njen prispevek s predlogi kodifikacije in progre-

o posebnih misijah (z dodatnim protokolom), ki je stopila v veljavo 21.6. 1985 (tekst glej UN Treaty Series, vol. 1400; s temi konvencijami so kodificirani najpomembnejši deli diplomatskega i konzularnega prava, se je pa Komisija ukvarjala tudi z vrsto drugih vprašanj tega dela mednarodnega prava kot je prizadevanje za kodifikacijo statusa predstavnikov držav pri mednarodnih organizacijah univerzalnega značaja (Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character), sprejeta kot osnutek 14.3.1975, ki pa še ni stopila v veljavo; tekst glej Official Records of the United Nations Conference on the Representation of States in their Relations with International Organizations, vol. II; o prizadevanju Komisije za kodifikacijo te materije in nekaterih drugih vprašanj diplomatskega prava glej v The Work of...vol I, op. cit. v opombi 1.

¹² Osnutek kasnejše Dunajske konvencije o pravu pogodb (Vienna Convention on the Law of Treaties) upravičeno velja za enega največjih dosežkov Komisije. Z njo so kodificirani temelji mednarodnega običajnega prava, ki so nastajali skozi stoletja prakse držav; konvencija je stopila v veljavo 27.1.1980 (tekst glej UN Treaty Series, vol. 1155).

¹³ Osnutki členov, ki jih je za kodifikacijo pripravila Komisija so bili osnova za osnutke štirih konvencij (Convention on the High Seas; Convention on the Continental Shelf; The Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone) in Opcijski protokol, ki so bile sprejete na konferenci ZN v Ženevi l. 1958 in so kasneje sicer vse stopile v veljavo, a je njihova vsebina kasneje bila integrirana v kodifikacijski napor Konferenca ZN o pomorskem pravu, ki je v letih 1973 do 1982 pripravila osnutek Konvencije ZN o pomorskem pravu.

¹⁴ UN Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), glej UN Treaty Series, vol. 1833).

¹⁵ Komisija je v zvezi s sukcesijsko problematiko pripravila osnutek členov konvencije o nasledstvu držav glede mednarodnih pogodb; na tej osnovi je konferenca pooblaščenec držav sprejela osnutek Dunajske konvencije o nasledstvu držav glede pogodb (Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties), ki je stopila v veljavo 6. 11. 1996; (tekst glej: UN Treaty Series, vol. 1946); Komisija je pripravila tudi osnutek členov za Dunajsko Konvencijo o nasledstvu držav glede državnega premoženja, arhivov in dolgov (Vienna Convention on Succession of States in Respect of State Property, Archives and Debts), ki pa še ni stopila v veljavo; Komisija se je brez uspešnega zaključka ukvarjala tudi z nasledstvom držav glede državljanstva naravnih oseb in pripravila osnutek členov (Articles on Nationality of Natural Persons in Relation to the Succession of States), ki pa so ostali le osnutek Komisije (tekst členov s komentarji glej v Yearbook of the International Law Commission, 1999, vol. II, Part Two).

sivnega razvoja mednarodnega prava k razvoju mednarodnega pravnega reda bil velik in potreben.

To je hkrati obdobje, ki ga v zvezi z delovanjem in položajem Komisije označuje dvoje pomembnih čeprav ne dovolj izpostavljenih dejstev. Najprej velik interes držav, ne glede na takratno blokovsko delitev sveta in ideološki konflikt, za delo Komisije, torej za kodifikacijo in progresivni razvoj mednarodnega prava. Z drugo besedo za mednarodni pravni red, ki je pogoj mednarodnega miru in sodelovanja. Države so bile tiste, ki so bolj kot je to sedaj, izkazovale interes za delo Komisije s pobudami zlasti v 6. odboru Generalne skupščine ali v njej. Spremljale so delo Komisije in njene rezultate, osnutke členov konvencij ali druge osnutke so obravnavale z pričakovanjem, da bi osnutki členov pripravljeni v Komisiji v nadaljnjem postopku postali osnutki mednarodnih konvencij in nato z zadostnim številom ratifikacij tudi zavezujoče mednarodne multilateralne konvencije. To je bil tudi čas, ko so člani Komisije, ne glede na blokovsko delitev sveta in hladno vojno zmogli in znali priti do pomembnih soglasij pri delu v Komisiji, kar se je odražalo v njenih osnutkih in pomembno prispevalo k temu, da so nato ti osnutki konvencij večinoma bili nato tudi ratificirani in postali temeljni akti sodobnega mednarodnega prava. To uspešno delovanje Komisije in dialog v njej je, to danes lahko zatrdimo, je prispevalo k ohranitvi mednarodnega miru. Dialog vrhunskih in izjemno uglednih mednarodnih pravnikov z obeh strani železne zavesa tudi v najbolj kriznih obdobjih ni bil prekinjen in je prispeval k ohranitvi miru. Neprekinjeno sodelovanje v Komisiji v času hladne vojne, tudi ko je ta bila na vrhuncu, je danes moč razumeti kot dokaz, da je na obeh straneh blokovske delitve vendarle obstajala želja po razvoju mednarodnega pravnega reda, interes vsaj po mednarodno pravno urejeni koeksistenci če že ne po sodelovanju.

Tudi še v obdobju pred koncem hladne vojne in nato v obdobju po simboličnem padcu berlinskega zidu in t.i. železne zavesa ter koncu hladne vojne je Komisija pripravila pomembne osnutke možnih mednarodnih konvencij, torej kodifikacije mednarodnega prava, ki pa so večinoma ostali v osnutkih oziroma ni bilo podanih dovolj ratifikacij, da bi stopili v veljavo¹⁶. Vendar

¹⁶Omenimo naj le konvencijo o omejevanju statusa brez državljanstva (Convention on the Reduction of Statelessness), ki je stopila v veljavo 13.12.1975 (tekst glej UN Treaty series, vol. 989); Konvencijo o preprečevanju in kaznovanju zločinov proti mednarodno varovanim osebam, vključno diplomatskim

to, da ti pomembni osnutki členov niso bili kodificirani in niso postali del mednarodnega pogodbenega prava ne pomeni, da je to delo Komisije ostalo brez vpliva na mednarodno pravno presojo o tistih vprašanjih na katere se ti osnutki nanašajo. Vsekakor ti osnutki nakazujejo, da njihovo vsebino Komisija, torej organ OZN za razvoj mednarodnega prava in njegovo kodifikacijo smatra za izraz prakse držav četudi še ne dovolj prisotne, enovite oziroma prevladujoče, da bi se države odločile za postopek kodifikacije.

Novi čas, konec blokvske razdeljenosti sveta, konec hladne vojne, je sprostil tudi več možnost, da so se države vse bolj neposredno, v okviru OZN ali na posebej sklicanih mednarodnih konferencah brez neposredne vključitve Komisije dogovarjale o kodifikaciji mednarodnega prava na določenih področjih. To je vse bolj aktualno, tudi z vidika razvoja mednarodnega prava, za urejanje okoljske problematike, še zlasti problematike klimatskih sprememb pa tudi problematike človekovih pravic. Komisija pa se je v odsotnosti velikih kodifikacijskih tematik usmerjala vse bolj k pripravi in sprejemu »načel« (principles), »sklepov« (conclusions), ali »napotitvenih pravil« (guiding rules) državam, posredno pa tudi mednarodnim in nacionalnim sodiščem glede tolmačenja norm v že zavezujočih mednarodnih konvencijah. V to obdobje sodi tudi prizadevanje Komisije za boljše razumevanje konceptov in institutov mednarodnega prava, ki doživlja zlasti po prelomu tisočletja izjemen razvoj in ekspanzijo, kar je posledica internacionalizacije in globalizacije tako rekoč na vseh področjih človekovega življenja in dela. Značilnost tega časa, po koncu hladne vojne vse do danes je po eni strani izjemen razvoj mednarodnega prava, hkrati pa manjša vloga Komisije pri tem. Povedano ne pomeni, da Komisija ni opravljala izjemno pomembnega dela s pojasnjevanjem in opredeljevanjem pomembnih institutov in konceptov v mednarodnem pravu, večinoma vezanih prav na mednarodno pogodbeno pravo. Konkretno glede

agentom (Convention on Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents), ki je stopila v veljavo 20.2.1977 (tekst glej UN Treaty Series, vol. 1035); ali vrsto osnutkov konvencij, ki so poleg že nekateri prej omenjenih ostali v osnutku, npr.: Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations; ali Articles on Diplomatic Protection; Articles on the Law of Transboundary Aquifers; ali Articles on the Effects of Armed Conflicts on Treaties; ali pred par leti v Komisiji sprejetem osnutku členov za Protection of Persons in the Event of Disasters (glej GA res. 71/141 z dne 13.12. 2016); ali pa osnutek členov Prevention and Punishment of Crimes against Humanity (glej A/CN.4/L.913).

vprašanj, ki jih ni v podrobnostih dorekla Dunajska konvencija o pravu pogodb(1969)¹⁷. Tu imamo inter alia v mislih zaključke Komisije o vplivu kasnejšega dogovora ali soglasne prakse na formalno veljavno mednarodno pogodbo¹⁸, problem in vlogo pridržkov k določilom multilateralnih mednarodnih pogodb¹⁹, problem začasne uporabe še ne ratificiranih mednarodnih pogodb²⁰. V ta okvir sodi tudi osnutek členov oziroma konvencije o vplivu oboroženega konfliktov na mednarodne pogodbe.²¹ Ali pa je šlo za razjasnjevanje problemov širšega pomena, za razumevanje in uporabo mednarodnega običajnega prava in njegove narave in vloge²², ali pa razumevanje splošnih pravnih načel (general principles of law) v sodobnem mednarodnem pravu²³. V ta okvir sodi tudi izjemno zanimiv in pomemben napor Komisije opredeliti jus cogens in njegovo mesto in vlogo v mednarodnem pravu²⁴.

Ne gre prezreti, da je Komisija tudi v tem istem obdobju pripravila osnutke členov (articles) za nekaj možnih mednarodnih konvencij, ki bi kot kodificirano mednarodno pravo urejale pomembna vprašanja, kot so intrer alia podzemni viri vode²⁵, varstvo oseb v primeru katastrof²⁶, učinek oboroženih konfliktov na mednarodne pogodbe²⁷, odgovornost mednarodnih organizacij²⁸, izgon tujcev²⁹ itd. Vendar, v zadnjih dveh desetletjih in več noben osnutek členov pripravljen v Komisiji ni dočakal resne vsebinske

¹⁷ Gre za nekaj vprašanj, ki so v konvenciji ostala nedorečena v posameznostih, delno tudi zaradi skromnega obsega ali pa velike kontradiktornosti prakse držav.

¹⁸ Conclusions on Subsequent Agreements and Subsequent Practice in Relation to Interpretation of Treaties, glej ILC Report, A/73/10, paras 39-52.

¹⁹ Komisija je l. 2011 sprejela in predložila Generalni skupščini v nadaljnji postopek in državam v uporabo Guide to Practice on Reservations to Treaties (text glej Official Records of the GA, Sixty-sixth session, Supplement No. 10 (A/66/10 and Add.1).

²⁰ Komisija je sprejela Guide to Provisional Application of Treaties, glej ILC Report, A/76/10, 2021, paras. 41-52.

²¹ Articles on the Effect of Armed Conflict on Treaties; Komisija je osnutke členov sprejela leta 2011 in jih posredovala Generalni skupščini v nadaljnji postopek; (Tekst glej Annex to GA res. 66/99, 9.12.2011).

²² Komisija je 2018 sprejela Conclusions on Identification of Customary International Law, glej ILC Report, A/73/10, paras. 53-66.

²³ Komisija problematiko splošnih pravnih načel še obravnava; glej za delo na 73. Zasedanju komisije (2022) A/CN.4.L.971.

²⁴ Komisija je z obravnavo problematike jus cogens v mednarodnem pravu zaključila 2022 na 73. Seji s sprejemom Conclusions on Peremptory Norms of General International Law (jus cogens), glej A/CN.4/L.960/ Add.1.

²⁵ Articles on the Law of Transboundary Aquifers; glej tekst v The Work..., vol.II.

²⁶ Articles on Protection of Persons in Event of Disasters ; glej tekst v The Work..., vol. II, str. 523 id,

²⁷ Articles on the Effects of Armed Conflicts on Treaties; glej tekst v The Work..., vol. II, str. 510 id.

²⁸ Articles on the Responsibility of International Organizations; tekst glej v The Work... vol. II. str. 429 id.

²⁹ Articles on the Expulsion of Aliens, tekst glej v The Work...,vol.II, str. 515 id.

obravnavne v Generalni skupščini ali na posebej sklicani mednarodni konferenci držav z namenom, da bi se med državami uskladi končni osnutek pripravljen za podpis in nato ratifikacijo, skratka za dejansko kodifikacijo. Delo Komisije tako postaja tako bolj doktrine mednarodnega prava, kot pa praktičen prispevek k kodifikaciji in progresivnemu razvoju mednarodnega prava. Ali je to dejstvo posledica manjše zainteresiranosti držav za vlogo Komisije pri dejanski kodifikaciji in razvoju mednarodnega prava, ali pa morda posledica izbora neprimernih, morda ne dovolj aktualnih tem s katerimi se je z namenom kodifikacije in progresivnega razvoja mednarodnega prava Komisija ukvarjala v zadnjih par desetletjih pustimo kot neodgovorjeno vprašanje.

Komisija je vsekakor tudi v tem obdobju dala izjemno pomemben prispevek k razvoju in razumevanju mednarodnega prava. Četudi »načela«, »sklepi« »napotila« formalno niso pravno zavezujoča, je iz njih pogosto razvidno, kaj Komisija že smatra za mednarodnopravno zavezujoče na temelju mednarodnega običajnega prava in kaj smatra, da bi bilo potrebno mednarodno pravno urediti. Uporaba »shall« ali »should« ali »will« ali »would« v osnutkih »načel« ali »sklepov« omogoča komisiji izkazovati razlikovanje med *lex lata* in *lex ferenda*. S tem Komisija dejansko, z avtoriteto neodvisnega, visoko strokovnega organa OZN za kodifikacijo in progresivni razvoj mednarodnega prava dejansko vpliva na stališča držav pa tudi na odločanje mednarodnih sodišč in arbitraž. V tem pogledu je stališča Komisije upravičeno moč smatrati za subsidiarni vir mednarodnega prava v smislu čl. 38 / 2 Statuta ICJ. Pa tudi sicer ne gre prezreti dejstva, da če je Komisija predlagala na temelju raziskave prakse držav člene bodoče mednarodne pogodbe, ki naj bi kodificirala, ko bi stopila v veljavo, določeno mednarodno pravno problematiko pa do ratifikacije ni prišlo to sporoča, da države ne smatrajo, vsaj ne primerna večina, da že obstoji mednarodno običajno pravo, ki naj bi ga s sprejemom in predloga Komisije države potrdile oziroma kodificirale kot mednarodno pogodbeno pravo. Če ne pride do kodifikacije predloga Komisije osnutkov členov (»articles«) to dejansko sporoča, da večina držav (še) ni pripravljena tistega, kar predlaga Komisija sprejeti, kot že obče, *erga omnes* zavezujoče mednarodno pravo. Ugotovitve Komisije v obliki sicer mednarodno pravno ne zavezujočih »sklepov« ali »načel« ali »napotitvenih pravil« pa nakazujejo, kaj Komisija, z njeno avtoriteto organa OZN in še zlasti z avtoriteto njene sestave,

ki vključuje vrhunske mednarodne pravnike iz vseh pomembnejših sodobnih pravnih sistemov iz akademskih krogov in iz prakse, že smatra za države mednarodno pravno zavezujoče (»shall« ali »will«) ali pa naj bi postalo, v smislu bodočega, progresivnega razvoja mednarodnega prava (»should« ali »would«) mednarodno pravno obvezujoče. Hkrati pa formuliranje mednarodno pravno neobvezujočih »sklepov« (conclusions) ali »načel« (principles) ali »napotitvenih pravil« (guiding rules) omogoča več fleksibilnosti in lažji konsenz v Komisiji.

3. Izzivi pri delovanju Komisije

Povedano ne pomeni, da Komisija ni soočena s problemi njenega sedanjega in še bolj bodočega delovanja³⁰. Prvi problem je vsekakor pomanjkljivo razmerje z državami. V obdobju, ki smo ga označili za »zlato«, nekako v času med 1945 in 2000 so države izkazovale izjemen odnos in tudi pobudo do dela Komisije, tako pri izbiri tem, pri obravnavi osnutkov in poročil Komisije in še zlasti pri uporabi njenih predlogov in osnutkov bodočih konvencij, ki so praviloma nato stopile v življenje kot temeljni akti mednarodnega prava. Kot mo že zapisali je kasneje interes držav upadel, ali pa je vsaj manj razviden. Države sicer v 6. odboru GS OZN obravnavajo in komentirajo pogosto bolj formalno, kot poglobljeno in vsebinsko osnutke komisije, njena poročila in predloge. Odzivajo se države tudi na konkretna vprašanja Komisije. Vendar gre praviloma le za odzivnost le par deset držav, le izjemoma preko četrtnine članic OZN. Dejstvo je tudi, da gre za odzivnost praviloma le kroga evropskih držav, članic WEOG in EE, stalnih članic VS, redka pa je zlasti odzivnost držav afriške regionalne skupine in manjših držav, katerih interese naj bi mednarodno pravo še zlasti ščitilo. Še zlasti pa tako rekoč ni kakih predlogov sli sugestij ali konkretnega interesa in sugestij držav glede novih tem, ki naj bi jih v smislu kodifikacije in progresivnega razvoja mednarodnega

³⁰ O delu Komisije glej The Work... ibid zlasti str. 7 – 89; Petrič E., Komisija za mednarodno pravo med de lege lata in de lege ferenda, v: Zbornik znanstvenih razprav ob 60. letnici Komisije Združenih narodov za mednarodno pravo, ur.: Drenik S., Sancin V., Jazbec M., Ljubljana 2008, str. 11-19; Petrič E., Some Remarks on Future Challenges for the International Law Commission, v: Seventy years of the International Law Commission: Drawing a Balance for the Future, Leiden/Boston 2021, str. 66-74; Pellet A., The ILC Adrift? Some Reflections from Inside, v : Challenges of Contemporary International Law and International Relations – Liber Amicorum Ernest Petrič, Nova Gorica 2011, str. 299- 313 ; Perera A.R., The Role and Contribution of the ILC in Meeting Challenges of Contemporary International Law and International Relations, ibid. Str. 313- 327.

prava obravnavala Komisija. In, kot je bilo že povedano, že četrta stoletja ni primerov, da bi države bodisi v okviru GA ali s sklicem kodifikacijske konference storile korak k kodifikaciji katerega od predlogov Komisije.

Kot član Komisije od leta 2007 se spominjam časov, ko so na plenarnih sejah Komisije kot opazovalci, sicer redki prisostvovali diplomati iz stalnih misij držav pri OZN v Ženevi. Že kako desetletje jih ni več videti. Spremenil se je tudi način dela v Komisiji, zlasti na plenarnih sejah. Do pred dobrih deset let so plenarne seje bila tudi polemične. Člani Komisije, večina, niso brali vnaprej napisanih »statementov«, kar pa je sedaj obče sprejeta praksa. Videti je, da sem še edini član Komisije, ki je tudi na plenarnih sejah »govoril iz glave in ne bral iz računalnika ali papirja«. Ob odsotnosti tudi t.i. »mini debat« so plenarne seje, nekoč polemične zlasti glede temeljnih dilem, postale branje vnaprej napisanih prispevkov, ki so hkrati med člani Komisije posredovani tudi elektronsko. Na plenarnih sejah praviloma torej ni nikakršnega soočanja stališč ali polemike, razen v povzetku plenarne razprave s strani posebnega poročevalca. Na pripombe posebni poročevalec odgovori, ko povzema razpravo na plenumu in se več ali manj opredeli do stališč razpravljavcev. Tudi o tem poročevalčevem povzetku praviloma ni kake debate. Polemičnost je omejena na delo v odboru za draftiranje (»drafting committee«), to pa je v bistvu večinoma le debata o konkretnih formulacijah predlogov členov, zaključkov, načel ali napotil. Dejstvo, da za polemično soočanje o temeljnih vprašanjih ali dilemah kakega osnutka praktično ni možnost, je morda posledica prevelikega števila tem v okviru enega petletnega obdobja. Pobude za nove teme oziroma projekte kodifikacije in progresivnega razvoja mednarodnega prava ne prihajajo od držav (ali kake mednarodne organizacije) pač pa praviloma od članov Komisije, v skladu z njihovimi videnji, usmeritvami in ambicijami. Res, da jih formalno v 6. odboru obravnavajo države, vendar je to večinoma le bolj formalna obravnava, predvsem pa v njej manjkajo predlogi tistih tem in problematik, ki bi jih kot potrebne z vidika kodifikacije in progresivnega razvoja mednarodnega prava predlagale države. Navedeni problemi so po sodbi pisca tega prispevka ob prihajajočem 75- letnem jubileju Komisije bolj problemi odnosa držav, njihovega interesa in odzivnosti do dela Komisije, kot pa same Komisije. Tvegana bi bila trditev, da bistveno bremenijo

delo in pomen Komisije. Manj tvegana pa je trditev, da prihaja čas, ko bo potreben, morda celo v okviru reformnih prizadevanj o OZN, razmislek tudi o Komisiji in tudi zelo resen razmislek v Komisiji zlasti o načinu njenega dela. A. Pellet, dolgoletni in ugledni član Komisije je v razmislekih o Komisiji že pred leti inter alia izpostavil zlasti izbiro tem, njihovo primernost in odnos držav do predlogov in osnutkov Komisije pa tudi izbiro članov komisije ter njihovo (ne)odvisnost.³¹

Razmisleki o bodočnosti Komisije in njenega dela, pomoči državam in Generalni skupščini OZN pri razvoju in kodifikaciji mednarodnega prava vzbujajo optimizem, ne glede na zgoraj omenjene probleme, zlasti odnos z državami v 6. odboru GS OZN. Mednarodni odnosi, internacionalizacija vseh vidikov življenja in ustvarjanja, globalizacija so v vzponu in upati je, da bo tako ostalo, ne glede na obrise nove hladne vojne, ki se kažejo na obzorju. V ospredje stopajo nova področja, ki terjajo mednarodno pravno ureditev. V izjemni ekspanziji je in bo še mednarodno okoljsko pravo, varstvo človekovih pravic na novih področjih, ki jih sprožajo novi načini sožitja ljudi, problemi posebej ogroženih skupin od otrok in starostnikov do migrantov in beguncev. Pomembni izzivi tudi za mednarodno pravo prihajajo iz področja komunikacijskih možnosti in tehnologij, umetne inteligence in varstva zasebnosti pa tudi, kot posledica prodiranja človeka v vesolje, v nadzračni prostor. Vsa ta nova problematika razvoja mednarodnega prava pretežno ne bo več vstopala v mednarodno pravo, kot kodifikacija že obstoječega mednarodnega običajnega prava pač kot njegov progresivni razvoj. Terjala bo tudi več ne le pravnega znanja pač pa razumevanja tiste problematike, ki naj bi se kodificirala. To se je nekajkrat že pokazalo pri delu Komisije, npr. pri obravnavi varstva atmosfere, ko se je Komisija soočila z uglednimi strokovnjaki s področja klimatskih sprememb in onesnaževanja atmosfere. V metodologijo dela Komisije bo potrebno vnesti možnost za vključitev ekspertnega znanja na področju, ki bi bilo predmet kodifikacije. Vsekakor bo kmalu potreben resen razmislek o Komisiji, metodah njenega dela, morda tudi sestavi in predvsem, kako zagotoviti večjo povezanost z potrebami držav in mednarodne skupnosti pri izbiri njenih projektov in pri uporabi rezultatov njenega dela.

³¹ Glej Pellet A., *ibid.*, str. 301 id.

4. Zaključek

Naj ta jubilejni zapis ob tri četrtnem stoletnem delovanju Komisije končam z par besed osebne izkušnje. 15 let dela v Komisiji ³²je bil sijajen čas soočanja z aktualnimi, teoretičnimi in praktičnimi problemi mednarodnega prava. Bila je to v bistvu specifična in aktualna raziskovalna dejavnost, ugotavljanje obstoja ali še ne obstoja pravil mednarodnega običajnega prava ali potreb po njegovem progresivnem razvoju, skratka raziskovalno delo v ekipi 34 visoko kvalificiranih poznavalcev mednarodnega prava³³ iz tako rekoč vseh pomembnih pravnih sistemov, kakršni so se uveljavili skozi zgodovino. Z drugo besedo, delo v Komisiji je ultima ratio prizadevanje za vladavino prava na mednarodni, svetovni ravni. Naj omenim med številnimi temami dve, ki sta me posebej pritegnili, raziskovalno pa tudi človeško. Najprej je tu tema o varstvu oseb, ljudi, človeških bitij v primeru katastrof, poplav, potresov, lakote, tudi pandemije je moč videti in obravnavati v tem okvirju, ki kot šiba božja udarijo ljudi, posameznike in skupnost. Komisija je bila ob tej temi zlasti sprva precej razdvojena, skrajno poenostavljeno povedano med tistimi, ki jim je bil tudi v primeru katastrof in soočanju z njimi in njihovimi posledicami v ospredju najprej interes prizadete države, skrb za njeno suverenost, za preprečitev kakršne koli možnosti vmešavanja v njene notranje zadeve preko nujenja mednarodne, vladne ali nevladne pomoči žrtvam katastrofe in prizadeti državi. In tistimi, ki so, smo postavljali v ospredje interes življenja ljudi, tistih, ki jih je katastrofa ogrozila, prizadela in, ki rabijo pomoč tudi mednarodne skupnosti, drugih držav, mednarodnih organizacij, tudi nevladnih. S kreativnim in hkrati tolerantnim soočanjem različnih stališč smo v Komisiji po kakih sedmih letih našli pravo ravnotežje in soglasno predložili državam v prvo branje osnutek členov možne bodoče konvencije o varstvu oseb, ljudi v primeru katastrof. Ta osnutek je, potem ko je Komisija obravnavala pripombe držav, sedaj po drugem branju že blizu pet let državam na razpolago za nadaljevanje postopka kodifikacije.³⁴ Če

³² Z delom v Komisiji sem pričel na njenem 59. Zasedanju maja 2007 in sem formalno njen član do konca leta 2022. Komisiji sem predsedoval na njenem 61. zasedanju leta 2009.

³³ O sestavi Komisije glej *The Work...* ibid vol. I. str. 8 – 34.

³⁴ Tekst osnutka členov konvencije s komentarji (*Text of the Draft Articles on the Protection of Persons in the Event of Disasters*) glej v *Yearbook of the International Law Commission* 2016, A/CN.4/SER.A/2016/Add. 1(Part 2).

drži informacija, da v OZN v New Yorku poteka prizadevanje, za nadaljevanje kodifikacije, torej za uveljavitev tega pomembnega rezultata dela Komisije in tudi moje velike zavzetosti zanj, bo to tudi eno velikih osebnih zadoščenj.

V letih 1984 do 1986 sem namreč živel in delal na univerzi v Adis Abebi. To je bil v tej, takrat socialistični državi hkrati čas katastrofe, velike lakote, ki je v dveh letih pobrala kakih milijon in pol človeških življenj. Močno sem bil vpet v dramatična dogajanja takrat. Državna oblast skoraj leto dni ni priznavala lakote, ki je močno prizadela tudi območja pod nadzorom protivladnih gverilcev. V socialistični Etiopiji lakote ne more biti in zato ni lakote, to je bilo bistvo stališča takratne »socialistične« vlade Etiopije. Ljudje pa so umirali, otroci, starci vsi. Vlada je zavračala pomoč nevladnih organizacij in zahodnih držav, češ, da to odpira vrata tujemu vmešavanju in ogrožanju suverenosti Etiopije. Ljudje pa so umirali, tudi meni na očeh ob obiskih na prizadetih območjih. Ko smo v Komisij po letih soočanja različnih pogledov vendarle našli pot do soglasja, ravnotežja, ki je sedaj oblikovano v osnutku členov, ki čakajo, da bodo morda vendarle kodificirani in postali mednarodna konvencija o varstvu oseb v primeru katastrof, sem občutil to tudi kot svoj pomemben dosežek, nekakšno zadoščenje, da sem opravil dolžnost do tistih otrok katerih izstradana trupla sem gledal, in bil zgrožen nad početjem takratnih etiopskih vladarjev in tudi brezbriznostjo ljudi. Zadovoljen sem, da smo v Komisiji pod vodenjem posebnega poročevalca Valencia Ospine izpostavili človekovo dostojanstvo, kot izhodišče varstva vseh človekovih pravic tudi v primeru katastrof; da smo uveljavili primarno odgovornost prizadete države pri soočanju s katastrofo in tudi njeno pravico in dolžnost zahtevati oziroma zaprositi za pomoč, če sama ni sposobna zavarovati žrtve katastrofe in jim nuditi potrebno pomoč; da obstoji po mednarodnem pravu dolžnost sodelovanja pri soočanju s katastrofo; in, da prizadeta država ne sme zavrni pomoči če sama ni sposobna ali ni pripravljena se učinkovito soočiti s katastrofo in njenimi posledicami.

Druga tematika v delu Komisije s katero bom ostal tako rekoč življensko povezan so sklepi (»conclusions«) o pomenu, naravi in vlogi absolutno obvezujočih norm mednarodnega prava (»peremptory norms of international law – jus cogens«). Jus cogens v mednarodnem pravu (in tudi ideje in razprave o njem) je ob koncu 19. stoletja in v prvi polovici dvajsetega bil v praksi

držav pa tudi v doktrini tako rekoč redko prisoten. Še zlasti na evropskem »socialističnem« vzhodu« je po letu 1945 veljalo, da je mednarodno pravo izraz volje držav, nič več in nič manj. Ta volja se izraža neposredno s sklepanjem mednarodnih pogodb, z dejanskim ravnanjem, ki ustvarja mednarodno običajno pravo in v t.i. splošnih pravnih načelih (general principles of law), ki so v bistvu del notranjega prava držav, torej tudi izraz njihove volje. To stališče tudi t.i. marksistične pravne teorije me je motilo še kot študenta. Tudi glede na takratno realnost, tudi vlogo prava v njej, se mi je zdelo nesprejemljivo, da se države lahko dogovorijo o čemer koli in je to zavezujoča mednarodna pogodba, torej mednarodno pravo. Pri razmislekih o moji disertaciji o »pravici do domovine« (Das Recht auf die Heimat) v zvezi z usodo nemških manjšin v vzhodni in srednji Evropi po l. 1945 in na temelju Potsdamskega protokola čl. 13, ki je določal kolektivni izgon pripadnikov teh manjšin iz tega dela Evrope, se mi je zastavljalo vprašanje ali je ta pogodba v tem njenem delu dejansko bila mednarodno pravo, saj se mi je zdelo, da je v nasprotju s temeljnimi vrednotami, kot je prepoved kolektivnega kaznovanja, kaznovanja v nasprotju z načelom »nula pena sine lege«, v nasprotju z že takratnim izpostavljanjem človekovih pravic in človekovega dostojanstva. Še bolj me je motil prosluli pakt Ribbentrop – Molotov, ki je bil med drugim dogovor nacistične Nemčije in stalinistične Sovjetske zveze o delitvi Poljske in njeni likvidaciji kot države in aneksiji baltskih držav s strani Sovjetske zveze; pa tudi prosluli Minhenski dogovor, s katerim sta Anglija in Francija pristali na delitev Češkoslovaške. Še bi lahko našteval razloge za to, da so rasli in se krepili moji zadržki do pozitivističnega pogleda na mednarodno pravo, še zlasti na njegovo varianto v vzhodno evropski doktrini mednarodnega prava. Potrdilo za svoje dvome sem dobil med doktorskim študijem med drugim pri profesorju Alfredu Verdrossu na Dunaju.

Verdross je bil član Komisije in med drugimi zaslužen za to, da je Komisija (in nato tudi konferenca držav) v osnutek konvencije o pravu mednarodnih pogodb, vključila določilo (zlasti čl. 53 in čl. 71), kar je vrnilo koncept *jus cogens* v mednarodno pravo. Preprosto rečeno, po tej določbi (čl. 53) države ne smejo sklepati pogodb v nasprotju z *jus cogens*. Če pa jih so te brez pravnih učinkov, nične (čl. 71). Vprašanja o tem, kaj je narava *jus cogens* v mednarodnem pravu, kdaj in katera norma ali na-

čelo mednarodnega prava ima kvaliteto *jus cogens*, kakšno je razmerje norm *jus cogens* z ostalim mednarodnim pravom, in katere norme sodobnega mednarodnega prava so dejansko *jus cogens* in na še nekatera druga takrat Komisija ni in niti ni skušala odgovoriti. Pol stoletja kasneje je nanje poizkusila odgovoriti sedanja Komisija na letošnjem 73. zasedanju. Kljub različnim pogledom je bila sposobna s konsenzom odgovoriti na vrsto zahtevnih vprašanj v »sklepih« (conclusions) o *jus cogens*.³⁵ Uspeli smo potrditi obstoj *jus cogens* v mednarodnem pravu in njegov hierarhični primat nad ostalimi normami mednarodnega prava. Sprejeto je bilo kot skupno stališče in upošteva tudi pripombe in mnenja držav³⁶, da norme in načela *jus cogens* varujejo temeljne vrednote človeške družbe in, da iz teh vrednot norme *jus cogens* izhajajo. Vsaj delno se je uspelo *jus cogens* izvzeti iz absolutne volje držav, tudi z določilom, da je za to, da je neka norma *jus cogens*, torej za države absolutno zavezujoča, da jo kot tako, kot *jus cogens* sprejema »mednarodna skupnost držav kot celota (international community as a whole). Torej ne le države, saj je mednarodna skupnost več, kot le skupnost držav. To je bil nujen kompromis za tisto, kar smo zagovorniki *jus cogens* v mednarodnem pravu imeli pred očmi: potrdit obstoj *jus cogens* v mednarodnem pravu, torej norm in načel, ki jih države z njihovo voljo ne morejo revidirati ali derogirati. To je pomemben korak od absolutiziranja volje držav, kot edinega in absolutnega dejanskega vira mednarodnega prava. Tisto o čemer sem še kot doktorski študent sanjaril je v veliki meri postalo dejstvo in tudi sam sem k temu prispeval.

Opravičujem se za morda nekoliko preveč osebni zaključek mojega prispevka ob 75 obletnici obstoja Komisije OZN za mednarodno pravo. Vendar v življenju je vse tudi osebno; osebno sem doživljal moje delo v Komisiji, jo osebno doživljal kot eno od svetišč mednarodnega prava in prava sploh; osebno sem hvaležen, da sem dal tudi osebni prispevek k njenemu delu, pri nekaterih temah bolj, pri drugih manj, pri dveh, ki sem ju posebej izpostavil pa vsekakor z veliko, tudi osebno zavzetostjo. Ker od davnih študentskih let verjamem v vladavino prava tudi na mednarodni

³⁵ Glej Draft report of the International Law Commission on the work of its seventy-third session, Chapter IV: Peremptory norms of general international law (*jus cogens*), A/CN.4/L.960/Add.1.

³⁶ Pripombe držav glej Peremptory norms of general international law (*jus cogens*), Comments and observations received from Governments, A/CN.4/748.

ravni, pogosto ogroženi, kot je tudi te dni z agresijo Ruske federacije zoper Ukrajino, sem srečen, da sem 16 let z delom v Komisiji lahko prispeval, pač po svojih skromnih močeh in znanju o mednarodnem pravu, k vladavini prva v mednarodnih odnosih.

LITERATURA IN VIRI

Samostojne publikacije

- The Work of the International Law Commission. (2017). New York: United Nations, 9th edition, vol.I, in vol.II, New York 2017.
- Yearbook of the International Law Commission. (1954). New York: United Nations.
- Yearbook of the International Law Commission. (1996). New York: United Nations.
- Yearbook of the International Law Commission. (1999). New York: United Nations.
5. 2. Prispevki v zbornikih, enciklopedični sestavki in poglavja v knjigah
- Hribar, T. (2009). Dvajset let slovenske ustavnosti. V: Izvori slovenske ustave : zbornik referatov in razprav. Ljubljana : Državni svet Republike Slovenije, str. 17-55.
- Pellet, A., The ILC Adrift? Some Reflections from Inside, v: Challenges of Contemporary International Law and International Relations – Liber Amicorum Ernest Petrič, Nova Gorica 2011, str. 299- 313.
- Perera, A.R., The Role and Contribution of the ILC in Meeting Challenges of Contemporary International Law and International Relations, v : Chllenges of Contemporary International Law and International Relations – Liber Amicorum Ernest Petrič, Nova Gorica 2011, Str. 313- 327.
- Petrič, E., Some Remarks on Future Challenges for the International Law Commission, v: Seventy years of the International Law Commission: Drawing a Balance for the Future, Leiden/Boston 2021, str. 66-74.
- Petrič, E., Komisija za mednarodno pravo med de lege lata in de lege ferenda, v: Zbornik znanstvenih razprav ob 60 letnici Komisije Združenih narodov za mednarodno pravo, ur.: Drenik, S., Sancin, V., Jazbec, M., Ljubljana, 2008, str. 11-19.

Pravni viri

- Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties), UN Treaty Series, vol. 1946; 6. 11. 1996.
73. zasedanje Komisije za mednarodno pravo (2022), A/CN4L.971.
- Articles on the Effect of Armed Conflict on Treaties; Komisija je osnutke členov sprejela leta 2011 in jih posredovala Generalni skupščini v nadaljnji postopek; glej Annex to GA res. 66/99, 9.12.2011).
- Articles on the Responsibility of International Organizations; v The Work... vol. II. str. 429.
- Articles on Nationality of Natural Persons in Relation to the Succession of States, Yearbook of the International Law Commission, 1999, vol.II, Part Two).
- Articles on Protection of Persons in Event of Disasters; glej tekst v The Work..., vol. II, str. 523 id.
- Articles on the Effects of Armed Conflicts on Treaties; v The Work.... vol. II, str. 510 id.
- Articles on the Expulsion of Aliens, tekst glej v The Work....vol.II, str. 515id.
- Articles on the Law of Transboundary Aquifers; glej tekst v The Work..., vol.II.
- Conclusions on Identification of Customary International Law, ILC Report, 2018, A/73/10, paras. 53-66.
- Conclusions on Peremptory Norms of General International Law (jus cogens), 73. seja ILC, A/CN4/L.960/ Add.1.
- Conclusions on Subsequent Agreements and Subsequent Practice in Relation to Interpretation of Treaties, glej ILC Report, A/73/10, paras 39-52.
- Convention on Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents), UN Treaty Series, vol. 1035, 20.2.1977.
- Convention on the Continental Shelf, United Nations, Treaty Series, vol. 499, 10 June 1964, p. 311.
- Convention on the High Seas, United Nations, Treaty Series, vol. 450, 30 September 1962, p. 11, p. 82.
- Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind against), GA res. 177(II), 1947, glej Yearbook of the International Law Commission, 1954, vol. II.

- Draft Declaration on Rights and Duties of States, tekst kot priloga GA res. 375 (IV), 6.12.1949; Yearbook of the International Law Commission 1949.
- Draft report of the International Law Commission on the work of its seventy-third session, Chapter IV: Peremptory norms of general international law (jus cogens), A/CN.4/L.960/Add.1.
- Dunajska konvencija o konzularnih odnosih (z dodatnima protokoloma), UN Treaty Series, vol. 596, 19.3. 1967.
- Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih (z dodatnima protokoloma), UN Treaty Series, vol. 500, 24.4.1964,
- Dunajska konvencija o nasledstvu držav glede državnega premoženja, arhivov in dolgov (Vienna Convention on Succession of States in Respect of State Property, Archives and Debts), UN General Assembly, 8 April 1983.
- Guide to Practice on Reservations to Treaties, Official Records of the GA, Sixty-sixth session, Supplement No. 10 (A/66/10 and Add.1).
- Guide to Provisional Application of Treaties, ILC Report, A/76/10, 2021, paras. 41-52.
- International Law Commission, resolucijo Generalne skupščine GA res. 174-II, 21. 11 1947.
- Konvencija o omejevanju statusa brez državljanstva (Convention on the Reduction of Statelessness), 13.12.1975, UN Treaty series, vol. 989).
- Konvencija o posebnih misijah (z dodatnim protokolom), UN Treaty Series, vol. 1400, 21.6. 1985.
- Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločinov proti mednarodno varovanim osebam, vključno diplomatskim agentom, Resolucijo Generalne skupščine OZN št. 3166 (XXVIII), 14. decembra 1973 v New Yorku, 20. februarja 1977, UNTS, vol. 1035, str. 167.
- Peremptory norms of general international law (jus cogens), Comments and observations received from Governments, A/CN.4/748.
- Prevention and Punishment of Crimes against Humanity, draft A/CN.4/L.913.
- Principles of International Law Recognized in the Charter of Nuremberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, Yearbook of the ILC, 1950, vol. II., A/CN.4/22.
- Protection of Persons in the Event of Disasters, GA res. 71/141 z dne 13.12. 2016, draft.
- Rome Statute of the International Criminal Court, U.N. Doc. 2187 U.N.T.S. 90, 1 July 2002.
- Text of the Draft Articles on the Protection of Persons in the Event of Disasters, Yearbook of the International Law Commission 2016, A/CN.4/ SER.A/2016/ Add. 1(Part 2).
- The Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone, United Nations, Treaty Series, vol. 499, p. 311, 10 June 1964.
- UN Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), UN General Assembly, Convention on the Law of the Sea, 10 December 1982 (UN Treaty Series, vol. I833).
- UN General Assembly, Convention on the Law of the Sea, 10 December 1982.
- United Nations, Statute of the International Law Commission, 1947, General Assembly's resolution 174 (II) of 21 November 1947, amended by resolutions 485 (V) of 12 December 1950, 984 (X) of 3 December 1955, 985 (X) of 3 December 1955 and 36/39 of 18 November 1981.
- Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations, 21 March 1986. Official Records of the United Nations Conference on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations, vol. II, United Nations publication, Sales No. E.94.V.5.
- Vienna Convention on the Law of Treaties, 1155 U.N.T.S. 331, 8 I.L.M. 679, 27. 1. 1980.
- Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character), 14.3.1975 (osnutek), Official Records of the United Nations Conference on the Representation of States in their Relations with International Organizations, vol. II.
- Zakonik o zločinih zoper mir in varnost človeštva (osnutek), Resolucija generalne skupščine, GA res. 36/106 10.12. 1981.
- Zakonik o zločinih zoper mir in varnost človeštva s komentarji (1996); text osnutka glej Yearbook of the International Commission, 1996, vol. II (Part two) (osnutek); (17.7.1998).